

VERRINA SEXTA

DE SIGNIS

ARGUMENTUM

Furta hic in signis et reliquis ornamentis Siciliae cum publicis et sacris, tum privatis et profanis, ut picturis in tabula et textili (hoc est vestibus stragulis), vasis aureis, argenteis, corinthiis, deliacis, gemmis, etc., demonstrat orator, falsamque esse Hortensii defensionem, qui ea emta esse a C. Verre, non ablata dicet. Nam neque per leges licere magistratibus in provinciis mercari quidquam, neque talia esse pretia, ut non ablata videantur. Inscribitur de signis, quod furta in his commissa ad religionem pertinent, adeoque praecipua sunt. Praeterea signum latius patet, quam statua, et signorum nomine illa etiam veniunt, quae a Graecis anaglypta vocantur, ab Italis bassi rilievi.

ANIMADVERSIO

Hanc in C. Verrem accusationem orator undecim complectitur narrationibus, quarum probabilitas, brevitatis, perspicuitas ac suavitas tanta est, ut nemini dubium esse debeat, quin siquam illarum rhetoricae atque humaniorum literarum doctores identidem interpretandam aut imilandam alumnis suis proponant (quem ad finem illas huic editioni addidimus), hi uberrimos ex hoc genere exercitationis fructus sint relaturi.

Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium; ut amici eius, morbum et insaniam; ut Siculi, latrocinium; ego, quo nomine appellem, nescio. Rem vobis proponam: vos eam suo, non nominis pondere penditote. Genus ipsum prius cognoscite, iudices; deinde fortasse non magnopere quaeritis, quo nomine appellandum putetis. Nego in Sicilia tota, tam locuplete, tam vetere provincia, tot oppidis, tot familiis tam copiosis, ullum argenteum vas, ullum corinthium aut deliacum fuisse, ullam gemmam aut margaritam, quidquam ex auro aut ebore factum, signum ullum aeneum, marmoreum, eburneum; nego ullam picturam neque in tabula, neque (1) textili fuisse, quin conquisierit, inspexerit; quod placitum sit, abstulerit. Magnum videor dicere: attendite etiam quemadmodum dicam. Non enim verbi neque criminis augendi causa complector omnia. Cum dico, nihil istum eiusmodi rerum in tota provincia reliquisse, latine me scitote, non accusatorie loqui. Etiam planius: nihil in aedibus cuiusquam, ne in oppidis quidem: nihil in locis communibus, ne in fanis quidem: nihil apud Siculum, nihil apud civem R., denique nihil istum, quod ad oculos animumque (2) acciderit, neque privati, neque

(1) Quae nempe in panno et lana diversi coloris et acu efficitur. (2) Quod oculos animumque cupiditate promoverit.

publici, neque profani, neque sacri, tota in Sicilia reliquisse.

Unde igitur potius incipiam, quam ab ea civitate, quae tibi una in amore atque in deliciis fuit? aut ex quo potius numero, quam ex ipsis laudatoribus tuis? facilius enim perspicietur, qualis apud eos fueris, qui te oderunt, qui accusant, qui persequuntur, quum apud tuos Mamertinos inveniari improbissima ratione esse praedatus. C. Heius est mamertinus (omnes hoc mihi facile concedent, qui Messanam accesserunt) omnibus rebus in illa civitate ornatissimus. Huic domus est vel optima Messanae, notissima quidem certe, et nostris hominibus apertissima, maximeque hospitalis. Ea domus ante adventum istius sic ornata fuit, ut urbi quoque esset ornamento. Nam ipsa Messana, quae situ, moenibus portuque ornata sit, ab his rebus quibus iste delectatur, sane vacua atque nuda est. Erat apud Heium sacrarium magna cum dignitate in aedibus, a maioribus traditum, perantiquum: in quo signa pulcherrima quatuor, summo artificio, summa nobilitate: quae non modo istum hominem ingeniosum atque intelligentem, verum etiam quemvis nostrum, quos iste idiotas appellat, delectare possent: unum Cupidinis, marmoreum (1), Praxitelis: nimirum didici etiam, dum in istum inquiri, artificum nomina: idem, opinor, artifex eiusdemmodi Cupidinem fecit illum, qui est Thespiis, propter quem Thespieae visuntur: nam alia visendi causa nulla est. Itaque ille L. Mummius, quum Thespiadas, quae ad aedem Felicitatis sunt, ceteraque profana ex illo oppido signa tolleret, hunc marmoreum Cupidinem, quod erat consecratum, non attigit. Verum, ut ad illud sacrarium redeam, signum erat hoc, quod dico, Cupidinis e marmore: ex altera parte Hercules, egregie factus ex aere:

(1) Insignis statuarius, natione graecus, qui floruit circa annum CCCLX ante Christum natum.

is dicebatur esse (1) Myronis, ut opinor; et certe. Item ante hosce Deos erant arulae, quae cuius sacrarii religionem significare possent: erant aenea praeterea duo signa, non maxima, verum etiam eximia venustate, virginali habitu atque vestitu, quae manibus sublatis sacra quaedam, more Atheniensium virginum, reposita in capitibus sustinebant. Canephorae ipsae vocabantur. Sed earum artificem, quem? quemnam? recte admones, (2) Polycletum esse dicebant. Messanam ut quisque nostrum venerat, haec visere solebat: omnibus haec ad visendum patebant quotidie: domus erat non domino magis ornamento, quam civitati. C. Claudius, cuius aedilitatem magnificentissimam scimus fuisse, usus est hoc Cupidine tamdiu, dum forum Diis immortalibus populoque R. habuit ornatum: et, quum esset hospes Heiorum, mamertini autem populi patronus, ut illis benignis usus est ad commodandum, sic ipse diligens fuit ad reportandum. Nuper homines nobiles eiusmodi iudices, et quid dico nuper? immo vero modo, ac plane paullo ante vidimus: qui forum, ac basilicas, non spoliis provinciarum, sed ornamentis amicorum, commodis hospitum, non furtis nocentium, ornarent: qui tamen signa atque ornamenta sua cuique reddebant: non ablata ex urbibus sociorum, quatruidi causa per simulationem aedilitatis, domum deinde, atque ad suas villas auferebant. Haec omnia, quae dixi, signa, iudices, ab Heio de sacrario Verres abstulit: nullum, inquam, horum reliquit, neque aliud ullum tamen, praeter unum, pervetus ligneum, Bonam Fortunam, ut opinor: eam iste habere domi suae noluit. Proh Deum hominumque fidem! quid hoc est? quae est haec causa? quae haec impudentia est? Quae dico si-

(1) Insignis et ipse statuarius, natus Eleutheris, Boeotiae in oppido, Atheniensi deinde civitate donatus.

(2) Statuarius aequae celebris, Myronis aequalis. Varia utriusque opera recenset Plin. Hist. nat. libr. xxxiv, p. 650, edit. Hard.

gna, antequam abs te sublata sunt, Messanam cum imperio nemo venit, quin viderit: tot praetores, tot consules in Sicilia, tum in pace, tum etiam in bello fuerunt; tot homines cuiusque modi: non loquor de integris, innocentibus, religiosis; tot cupidi: tot improbi, tot audaces: quorum nemo sibi tam vehemens, tam potens, tam nobilis visus est, qui ex illo sacrario quidquam poscere, aut tollere, aut attingere auderet. Verres, quod ubique erit pulcherrimum, auferet? nihil habere praeterea cuiquam licebit? tot domus locupletissimas domus istius una capiet? idcirco nemo superiorum attingit, ut iste tolleret? ideo C. Claudius Pulcher retulit, ut C. Verres posset auferre? At non requirebat ille Cupido lenonis domum, ac meretriciam disciplinam: facile illo sacrario patrio continebatur: Heio se a maioribus relictum esse sciebat ad hereditatem sacrorum: non quaerebat meretricis heredem. Sed quid ego tam vehementer invehor? verbo iam uno repellar. Emi, inquit. O Dii immortales! praeclaram defensionem! mercatorem cum imperio ac securibus in provinciam misimus, qui omnia signa, tabulas pictas, omne argentum, aurum, ebur, gemmas coëmeret, nihil cuiquam relinqueret. Haec enim mihi ad omnia defensio patefieri videtur: emisse. Primum, si id, quod vis, tibi ego concedam, ut emeris (quoniam in toto hoc genere hac una defensione usurus es) quaero, cuiusmodi tu iudicia Romae putaris esse, si tibi hoc quemquam concessurum putasti, te in praetura atque imperio, tot res, tam pretiosas, omnes denique res, quae alicuius pretii fuerint, tota ex provincia coëmissee. Videte maiorum diligentiam, qui nihil dum etiam istiusmodi suspicabantur; verumtamen ea, quae parvis in rebus accidere poterant, providebant. Neminem, qui cum potestate aut legatione in provinciam esset profectus, tam amentem fore putaverunt, ut emeret argentum: dabatur enim de publico: ut vestem: praebebatur enim legibus. Mancipium pu-

taverunt; quo et omnes ulimur, et non praebetur a populo. Sanxerunt *ne quis emeret mancipium, nisi in demortui locum*. Si qui (1) Romae esset demortuus? immo, si quis ibidem. Non enim te instruere domum tuam voluerunt in provincia; sed illum usum provinciae supplere. Quae fuit causa, cur tam diligenter nos in provinciis ab emtionibus removerent? haec, iudices, quod putabant ereptionem esse, non emptionem cum venditori suo arbitrato vendere non liceret. In provinciis intelligebant, si is, qui esset cum imperio ac potestate, quod apud quemque esset, emere vellet, idque ei liceret; fore, uti quod quisque vellet, sive esset venale, sive non esset, quanti vellet, auferret. Dicit aliquis: Noli isto modo agere cum Verre: noli eius facta ad antiquae religionis rationem exquirere: concede, ut impune emerit, modo ut bona ratione emerit, nihil pro potestate, nihil ab invito, nihil per iniuriam. Sic agam. Si quid venale habuit Heius, si id, quanti aestimabat, tanti vendidit, desino quaerere, cur emeris. Quid igitur nobis faciendum est? num argumentis utendum in re eiusmodi? Quaerendum est, credo, Heius iste num aes alienum habuerit, num auctionem fecerit: si fecit, num tanta difficultas eum rei numariae tenuerit, tanta egestas, tanta vis oppreserit, ut sacrarium suum spoliaret, ut Deos patrios venderet. At hominem video auctionem fecisse nullam: vendidisse, praeter fructus suos, nihil unquam: non modo in aere alieno nullo, sed in suis numis multis esse ac semper fuisse. Si haec contra, ac dico, essent omnia: tamen illum haec, quae tot annos in familia sacrarioque maiorum fuissent, venditurum non fuisse. Quid, si magnitudine pecuniae persuasum est ei? Verisimile non est, ut ille homo tam locuples, tam honestus, religioni suae monumentisque maiorum pecu-

(1) Qui per syllepsim non ad *piebat orator*, quum haec scribitur, *mancipium*, sed ad *servum* referretur, quam vocem animo conce-

niam anteponeret. Sunt ista. Verumtamen abducuntur homines nonnunquam etiam ab institutis suis magnitudine pecuniae. Videamus, quanta ista pecunia fuerit, quae potuerit Heium, hominem maxime locupletem, minime avarum, ab humanitate, a pietate, ab religione deducere. Ita iussisti, opinor, ipsum in tabulas referre: *haec omnia signa Praxitelis, Myronis, Polycleti* (1), H-S, vi mill. et D Verris vendita sunt. Recita ex tabulis. *Tabulae Heii*. Iuvat me, haec praecleara nomina artificum, quae isti ad coelum ferunt, Verris aestimatione sic concidisse. Cupidinem Praxitelis (2) H-S ccc. Profecto hinc natum est, *malo emere, quam rogare*. Dicet aliquis: Quid: tu ista permagno aestimas? Ego vero ad meam rationem, usumque non aestimo; verumtamen a vobis ita arbitrator spectari oportere, quanti haec eorum iudicio, qui studiosi sunt harum rerum, aestimentur: quanti venire soleant: quanti haec ipsa, si palam libereque venirent, venire possent: denique ipse Verres quanti aestimet. Nunquam enim, si denariis quadringentis Cupidinem illum putasset, commisisset, ut propter eum in sermonem hominum atque in tantam vituperationem veniret. Quis vestrum igitur nescit, quanti haec aestimentur? In auctione signum aeneum non magnum (3) H-S cxx millibus venire non vidimus? Quid, si velim nominare homines, qui aut non minoris, aut etiam pluris emerint? nonne possum? Etenim qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est aestimationis. Difficile est enim finem facere pretio, nisi libidini feceris. Video igitur Heium neque voluntate, neque difficultate aliqua temporis, neque magnitudine pecuniae adductum esse, ut haec signa venderet; teque ista simula-

(1) Sestertii 6500. Hanc summam si exigas ad monetam nostram, habebis libellas 45035; aureum enim sestertium, reipublicae temporibus, valuisse libell. nostr. 20, 47 auctor est clariss.

Letronne in opere, cui titulus: *Considérations générales sur l'évaluation des monnaies grecques et romaines*. Paris 1817. Th. Vall.

(2) Sestertii 1600.

(5) Sestertii 120.

tione emtionis, vi, metu, imperio, fascibus, ab homine eo, quem una cum ceteris sociis non solum potestati tuae, sed etiam fidei populus romanus commiserat, eripuisse atque abstulisse. Quid mihi tam optandum, iudices, potest esse in hoc crimine, quam ut haec eadem dicat ipse Heius? nihil profecto. Sed ne difficilia optemus. Heius est mamertinus: mamertina civitas istum publice communi consilio sola laudat: omnilus ipse ceteris civibus odio est: ab his solis amatur. Eius autem legationis, quae ad istum laudandum missa est, princeps est Heius (etenim est primus civitatis): ne forte, dum publicis mandatis serviat, de privatis iniuriis reticeat. Haec quum scirem et cogitarem, commisi tamen me, iudices, Heio: produxi eum prima actione: neque id tamen ullo periculo feci. Quid enim poterat Heius respondere, si esset improbus, si sui dissimilis? Signa illa domi suae esse, non apud Verrem? Qui poterat quidquam eiusmodi dicere? Ut homo turpissimus esset, impudentissimeque mentiretur, hoc diceret: illa se habuisse venalia, eaque se se, quanti voluerit, vendidisse. Homo domi suae nobilissimus, qui vos de religione sua ac dignitate vere existimare maxime vellet, primo dixit, se istum publice laudare, quod sibi ita mandatum esset: deinde neque se illa habuisse venalia, neque ulla conditione, si, utrum vellet, liceret, adduci unquam potuisse, ut venderet illa, quae in sacrario fuissent a maioribus suis relicta et tradita. Quid sedes, Verres? quid exspectas? quid te a Centuripina civitate, a Catinensi, ab Halesina, ab Tyndaritana, Ennensi, Agyrinensi, ceterisque Siciliae civitatibus circumveniri, atque opprimi dicis? tua te altera patria, quemadmodum dicere solebas, Messana circumvenit: tua, inquam, Messana, tuorum adiutrix scelerum, libidinum testis, praedarum ac furtorum receptrix. Adest enim vir amplissimus eius civitatis, legatus, huiusce iudicii causa domo missus, princeps laudationis tuae, qui te publice lau-

dat: ita enim mandatum atque imperatum est; tametsi rogatus de (1) Cybea, tenetis memoria, quid responderit: aedificatam publicis operis, publice coactis, eique aedificandae publice mamertinum senatorem praefuisse. Idem ad vos privatim, iudices, confugit: utitur hac lege, qua iudicium est communis et privatae rei sociorum. Tametsi lex est de pecuniis repetundis, ille se negat pecuniam repetere; quam ereptam non tantopere desiderat: sacra se maiorum suorum repetere abs te dicit: Deos penates a te patrios reposcit. Ecqui pudor est? ecqua religio, Verres? ecqui metus? habitasti apud Heium Messanae: res illum divinas apud eos Deos in suo sacrario prope quotidie facere vidisti: non movetur pecunia; denique quae ornamenti causa fuerunt, non requirit. Habe Canephoras: Deorum simulacra restitue. Quae quia dixit, quia tempore dato modeste apud vos socius amicusque populi romani questus est: quia religioni suae non modo in Diis patriis repetundis, sed etiam in ipso iureiurando ac testimonio (2) proximus fuit: hominem missum ab isto scitote esse Messanam de legatis unum, illum ipsum, qui navi istius aedificandae publice praefuit; qui a senatu peteret, ut Heius ignominia afficeretur. Homo amentissime, quid putasti? te impetraturum? quanti is a civibus suis fieret, quanti auctoritas eius haberetur, ignorabas? Verum fac te impetravisse: fac aliquid gravius in Heium statuisse Mamertinos: quantam putas auctoritatem laudationis eorum futuram, si in eum, quem constet verum pro testimonio dixisse, poenam constituerint? Tametsi quae est ista laudatio, cum laudator interrogatus laedat necesse est? quid? isti laudatores tui, nonne testes mei sunt? Heius est laudator: laesit gravissime. Producam ceteros? retice-

(1) Genus navis onerariae, de cuius forma non satis constat apud eruditos.

(2) Proximus fuit religioni suae,

id est, a sua religione non discessit. Sic etiam Phaedr. lib. I, fab. 10. Negabat illa se esse culpae proximam, id est, ream.

bunt, quae poterunt, libenter? dicent, quae necesse erit (1), ingratis. Negent isti onerariam navem maximam aedificatam esse Messanae? negent, si possint: negent ei navi faciundae senatorem mamertinum publice praefuisse? utinam negent! Sunt etiam cetera, quae malo integra reservare, ut quam minimum sit illis temporis ad meditandum, confirmandumque periurium. Haec tibi laudatio (2) procedat in numerum: hi te homines auctoritate sua sublevant: qui te neque debent adiuvere, si possint; neque possunt, si velint; quibus tu privatim iniurias plurimas contumeliasque imposuisti: quo in oppido multas familias in perpetuum infames tuis stupris flagitiisque fecisti. At publice commodasti. Non sine magno quidem reipublicae provinciaeque Siciliae detrimento. Tritici modium LX millia emta populo R. dare debebant et solebant: abs te solo remissum est: respublica detrimentum fecit, quod per te imperii ius una in civitate imminutum est: Siculi, quod hoc non de summa frumenti detractum est, sed translatum in Centuripinos et Halesinos, immunes populos: et hoc plus impositum, quam ferre possent. Navem imperare ex foedere debuisti; remisisti in triennium. Militem nullum unquam poposcisti per tot annos: fecisti item, uti praedones solent: qui quum communes hostes sint omnium, tamen aliquos sibi instituunt amicos, quibus non modo parcant, verum etiam praeda quos augeant, et eos maxime, qui habent oppidum opportuno loco, quo saepe adeundum sit navibus, nonnunquam etiam necessario. Phaelis illa, quam cepit P. Servilius, non fuerat urbs ante Cilicum atque praedonum: Lyci illam, graeci homines, incolebant. Sed quod erat eiusmodi loco atque ita proiecta

(1) Ingratis, id est, invite.

(2) Scilicet succedat ex animi tui sententia. Metaphora sumpta de histrionibus, numerum in motu servantibus. Vel, ut alii inter-

pretantur, haec laudatio unius civitatis sit tibi pro numero decem civitatum, qui numerus in istiusmodi laudationibus usitatus et quasi legitimus est.

in altum, ut et exeuntes e Cilicia praedones saepe ad eam necessario devenirent: et quum ex hisce se locis recipere, eodem deferrentur; adsciverunt illud sibi oppidum piratae, primo commercio, deinde etiam societate. Mamertina civitas, improba antea non erat: etiam erat inimica improborum: quae C. Catonis, Iulii, qui consul fuit, impedimenta retinuit. At cuius hominis? clarissimi potentissimique; qui tamen quum consul fuisset, condemnatus est (Ita C. Cato, duorum hominum clarissimorum nepos, L. Paulli et M. Catonis, et P. Africani sororis filius): quo damnato, tum quum severa iudicia fiebant, H-S XVIII millibus lis aestimata est! Huic Mamertini irati non fuerunt; qui maiorem sumtum, quam, quanti Catonis lis aestimata est, in Timarchidis prandium saepe fecerunt. Verum haec civitas isti praedoni ac piratae Siciliensi Phaselis fuit: huc omnia undique deportabantur; apud istos relinquebantur: quod celari opus erat, habebant sepositum ac reconditum: per istos, quae volebat, in navem clam imponenda, occulte exportanda curabat: navim denique maximam, quam onustam furtis in Italiam mitteret, apud istos faciendam aedificandamque curavit: pro hisce rebus vacatio data est ab isto sumtus, laboris, militiae, rerum denique omnium: per triennium soli non modo in Sicilia, verum, ut opinio mea fert, his quidem temporibus, in omni orbe terrarum, vacui, expertes, soluti ac liberi fuerunt ab omni sumtu, molestia, munere. Hinc illa (1) Verrea nata sunt: hinc in convivium Sex. Cominium protrahi iussit, in quem scyphum de manu iacere conatus est: quem obtorta gula de convivio in vincula atque in tenebras abripi iussit: hinc illa crux, in quam civem romanum iste, multis inspectantibus, sustulit: quam non ausus est usquam defigere, nisi apud eos quibuscum omnia scelera sua ac latrocinia communicasset.

(1) Dies festus in honorem Verris institutus.

Laudatum etiam vos quemquam venire audetis? qua auctoritate? utrum, quam apud senatorium ordinem; an quam apud populum romanum habere debetis? Ecqua civitas est, non modo in provinciis nostris, verum in ultimis nationibus, aut tam potens, aut tam libera, aut etiam tam immanis ac barbara; rex denique equis est, qui senatorem populi R. tecto ac domo non invitet, qui honos non homini solum habetur, sed primum populo romano, cuius beneficio nos in hunc ordinem venimus, deinde ordinis auctoritati, quae nisi gravis erit apud socios, in exteris nationes ubi erit imperii nomen et dignitas? Mamertini me publice non invitarunt: me quum dico, leve est: senatorem populi R. si non invitaverunt, honorem debitum detraxerunt non homini, sed ordini. Nam ipsi Tullio patebat domus locupletissima et amplissima Cn. Pompeii Basilici: quo, etiamsi esset invitatus a vobis, tamen devertisset. Erat etiam Parceniorum, qui nunc item Pompeii sunt, domus honestissima: quo L. frater meus summa illorum voluntate devertit. Senator populi R. quod in vobis fuit, in vestro oppido iacuit et pernoctavit in publico. Nulla hoc civitas unquam alia commisit. Amicum enim nostrum in iudicium vocabas. Tu, quid ego privatim negotii geram, interpretabere imminuendo honore senatorio? Verum haec tum quaeremur, si quid de vobis per eum ordinem agatur, qui ordo a vobis adhuc solis contemptus est. In populi R. quidem conspectum, quo ore vos commisistis? Nec prius illam crucem, quae etiam nunc civis romani sanguine redundat, quae fixa est ad portam urbemque vestram, revellistis, neque in profundum abiicistis, locumque illum omnem expiastis, quam Romam atque in horum conventum adiretis? In Mamertinorum solo foederato atque pacato monumentum istius crudelitatis constitutum est. Vestrae urbs electa est, ad quam quum adirent ex Italia, crucem civis Romani prius, quam quemquam amicum populi Rom. viderent, quam

vos Rheginis, quorum civitati invidetis, item incolis vestris civibus romanis ostendere soletis, quo minus sibi arrogant, minusque vos despiciant, quum videant ius civitatis illo supplicio esse mactatum. Verum haec emisse te dicis. Quid? illa (1) Attalica tota Sicilia nominata ab eodem Heio peripetasmata emere oblitus est? Licuit eodem modo, ut signa. Quid enim actum est? An literis pepercisti? Verum hominem amentem hoc fugit: minus clarum putavit fore, quod de armario, quam quod de sacrario esset ablatum. At quomodo abstulit, non possum dicere planius, quam ipse apud vos dixit Heius. Quum quaesissem, numquid aliud de bonis eius pervenisset ad Verrem, respondit istum ad se misisse, ut sibi mitteret Agrigentum peripetasmata. Quaesivi an misisset: respondit id quod necesse erat, scilicet dicto audientem fuisse praetori: misisse. Rogavi, pervenissent ne Agrigentum: dixit pervenisse. Quaesivi, an domum revertissent: negavit adhuc revertisse. Ritus populi atque admurmuratio omnium facta est. Hic tibi in mentem non venit, iubere, ut haec quoque referret, H-S VI millibus 10 se tibi vendidisse? metuisti, ne aes alienum tibi cresceret, si H-S VI millibus 10 tibi constarent ea, quae tu facile posses vendere H-S CC millibus? Fuit tanti, mihi crede: haberes quod defenderes: nemo quaereret, quanti illa res esset, si modo te posses docere emisse: facile cui velles, tuam causam et factum probares. Nunc de peripetasmatis quemadmodum te expedias, non habes. Quid a Philarco Centuripino, homine locuplete ac nobili, phaleras pulcherrime factas, quae regis Hieronis fuisse dicuntur, utrum tandem abstulisti, an emisti? In Sicilia quidem quum essem, sic a Centuripinis, sic a ceteris audiebam (non enim parum res erat clara), tam te has phaleras a Philarco Centuripino abstulisse dicebant, quam alias

(1) *Attalica*, id est, auro intexta, qualia rex Asiae Attalus primus invenit.

quidem nobiles ab Aristo Panormitano, quam tertias a Cratippo Tyndaritano. Etenim si Philarcus vendidisset, non ei, posteaquam reus factus est, rediturum te promisisses: quod quia vidisti plures scire, cogitasti, si ei reddidisses, te minus habiturum, rem nihilominus testatam futuram: non reddidisti. Dixit Philarcus pro testimonio, se, quod nosset tuum istum morbum (ut amici tui appellant studiose), cupisse te celare de phaleris: quum abs te appellatus esset, negasse habere se se; apud alium quoque eas habuisse depositas ne qua invenirentur: tuam tantam fuisse sagacitatem, ut eas per illum ipsum inspiceres, ubi erant depositae, tum se deprehensum negare non potuisse: ita ab se invito ablatas phaleras gratis.

Iam, ut haec omnia reperire ac perscrutari solitus sit, iudices, est operae pretium cognoscere. Cibratae sunt fratres quidam, Tlepolemus et Hiero: quorum alterum fingere opinor e cera solitum esse, alterum esse pictorem. Hosce opinor Cibrae, quum in suspicionem venissent suis civibus fanum expilasse Apollinis, veritos poenam iudicii ac legis, domo profugisse. Quod Verrem artificii sui cupidum cognoverant tum, quum iste, id quod ex testibus didicistis, Cibram cum (1) inanibus sygraphis venerat, domo profugientes ad eum se exsules, quum iste esset in Asia, contulerunt. Habuit secum eos ab illo tempore, et in legationis praedis atque furtis multum illorum opera consilioque usus est. Hi sunt illi, quibus in tabulis retulit se se Q. Tadius dedisse, iussu istius, graecis pictoribus. Eos iam bene cognitos et re probatos secum in Siciliam duxit. Quo posteaquam venerunt, mirandum in modum (canes venaticos diceret), ita odorabantur omnia et pervestigabant, ut, ubi quidque esset, aliqua ratione invenirent: aliud minitendo, aliud pollicendo, aliud per servos, aliud per liberos, per amicum aliud,

(1) *Inanes*, eae nempe, ex quibus solutio debiti iam factam crederetur. Exigi nihil iam potest, obditi.

aliud per inimicum inveniabant: quidquid illis placuerat, perdendum erat: nihil aliud optabant quorum prospiceretur argentum, nisi ut Hieroni et Tlepolemo displiceret. Vere mehercules hoc, iudices, dicam. Memini, Pamphilum Lilybaetanum, hospitem meum et amicum, nobilem hominem, mihi narrare: quum iste ad se se hydriam (1) Boëti manu factam, praeclaro opere et grandi pondere, per potestatem abstulisset, se sane tristem et conturbatum domum revertisse, quod vas eiusmodi, quod sibi a patre et a maioribus esset relictum, quo solitus esset uti ad festos dies, ad hospitem adventum, a se esset ablatum. Quum sederem, inquit, domi tristis, occurrit Venerius; iubet me scyphos (2) sigillatos ad praetorem statim afferre. Permotus sum, inquit: binos habebam: iubeo promi utrosque, ne quid plus mali nasceretur, et mecum ad praetoris domum ferri. Eo quum veni praetor quiescebat: fratres illi Cibyrateae inambulabant; qui, me ubi viderunt: ubi sunt, Pamphile, inquiunt, scyphi? ostendo tristis: laudant: incipio queri, me nihil habiturum, quod alicuius esset pretii, si etiam scyphi essent ablati. Tum illi, ubi me conturbatum vident: *quid vis nobis dare ut isti abs te ne auferantur?* ne multa, sestertios cc me, inquit, poposcerunt: dixi me daturum c. Vocat interea praetor: scyphos poscit. Tum illos coepisse praetori dicere putasse se; id quod audissent, alicuius pretii scyphos esse Pamphili: luteum negotium esse, non dignum, quod in suo argento Verres haberet. Ait ille, idem sibi videri. Ita Pamphilus scyphos optimos aufert. Et mehercules ego antea, tametsi hoc nescio quid nugatorium sciebam esse, ista intelligere: tamen mirari solebam, istum in his ipsis rebus aliquem sensum habere; quem scirem nulla in re quidquam simile hominis habere. Tum primum

(1) Sculptoris, de quo Plin. Hist. nat. xxxiii, 42; et xxxiv, 8.

(2) *Sigillatos*, id est, in quibus sigilla, seu parva signa, aut parvae statucae insculptae sunt.

intellexi, ad eam rem istos fratres Cibyrateas fuisse, ut iste in furando manibus suis, oculis illorum uteretur. At ita studiosus est huius praeclarae existimationis, ut putetur in hisce rebus intelligens esse, ut nuper (videte hominis amentiam) posteaquam est comperendinatus, quum iam pro damnato mortuoque esset, ludis Circensibus, mane apud L. Sisennam, virum primum, quum essent triclinia strata, argentumque expositum in aedibus: quum pro dignitate L. Sisennae, domus esset plena hominum honestissimorum, accesserit ad argentum, contemplari unumquodque otiose et considerare coeperit. Mirari stultitiam alii, quod in ipso iudicio, eius ipsius cupiditatis, cuius insimularetur, suspicionem auget; alii amentiam, cui comperendinato, quum tam multi testes dixissent quidquam illorum veniret in mentem. Pueri autem Sisennae, credo, qui audivissent, quae in istum testimonia essent dicta, oculos de isto nusquam deicere, neque ab argento digitum discedere. Est boni iudicis, parvis ex rebus coniecturam facere uniuscuiusque et cupiditatis et incontinentiae. Qui reus lege, et reus comperendinatus, re et opinione hominum paene damnatus, temperare non potuerit maximo conventu, quin L. Sisennae argentum tractaret et consideraret: hunc in provincia praetorem quisquam putabit a Siculorum argento cupiditatem aut manus abstinere potuisse?

Verum, uti Lilybaeum, unde digressa est, oratio revertatur, Diocles est, Pamphili gener, illius, a quo hydria ablata est, Popilius cognomine; ab hoc abaci vasa omnia, ut exposita fuerant, abstulit. Dicat, licet, se emisse: etenim hic propter magnitudinem furti, sunt, ut opinor, literae factae: iussit Timarchidem aestimare argentum. Quo modo? quo qui unquam tenuissime in (1) donatione histrionum aestimavit. Tametsi

(1) Significat, opinor, largitibus, qui prae ceteris populo placebant, quae fieri solebant histrionibus, qui prae ceteris populo placebant.

iamdudum erro, qui tam multa de tuis emtionibus verba faciam et quaeram, utrum emeris, et quomodo, et quanti emeris: quod verbo transigere possum. Ede mihi scriptum, quid argenti in provincia Sicilia pararis, unde quidque aut quanti emeris. Quid fit? quamquam non debebam ego abs te has literas poscere: me enim tabulas tuas habere et proferre oportebat. Verum negas te horum annorum aliquod confecisse. Compone hoc, quod postulo, de argento: de reliquo videro. *Nec scriptum habeo, nec possum edere.* Quid futurum igitur est? Quid existimas hosce iudices facere posse? Domus plena signorum pulcherrimorum iam etiam ante praeturam; multa ad villas tuas posita, apud amicos multa deposita, multa aliis data atque donata: tabulae nullum indicant emtum: omne argentum ablatum ex Sicilia est: nihil cuiquam, quod suum dici vellet, relictum. Fingitur improba defensio, praetorem omne id argentum coëmissee: tamen id ipsum tabulis demonstrari non potest. Si quas tabulas proferas, in his, quid habeas, quomodo habeas scriptum non est. Horum autem temporum, quum te plurimas res emisse dicas, tabulas omnino nullas proferas: nonne te et prolatis et non prolatis tabulis condemnari necesse est? Tu a M. Caelio, equite romano, lectissimo adolescente, quae voluisti, vasa argentea Lilybaei abstulisti: tu C. Caecurii, promptissimi hominis, et experientis, et inprimis gratiosi, supellectilem omnem auferre non dubitasti: tu maximam et pulcherrimam mensam citream a Q. Lutatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio a L. Sulla civis romanus factus est, omnibus scientibus, Lilybaei abstulisti. Non tibi obiticio, quod hominem dignissimum tuis moribus, Apollonium, Niconis filium, Drepanitanum, qui nunc A. Clodius vocatur, omni argento optime facto spoliasti ac depeculatus es. Taceo. Non enim putat ille sibi iniuriam factam, propterea quod homini iam perduto, et collum in laqueum inseparanti, subvenisti, cum pupillis Drepanitanis bona pa-

tria erepta cum illo partitus es. Gaudeo etiam, si quid ab illo abstulisti: et abs te nihil rectius factum esse dico. A Lysone vero Lilybaetano, primo homine, apud quem diversatus es, Apollinis signum ablatum certe non oportuit. At dices te emisse. Scio: H-S *cap* ita opinor. Scio, inquam; proferam literas: et tamen id factum non oportuit. A pupillo Heio, cui Marcellus tutor est, a quo pecuniam grandem eripueras, scaphia cum emblematis Lilybaei utrum emta esse dicis, an confiteris erepta?

Sed quid ego istius in eiusmodi rebus mediocres iniurias colligo: quae tantummodo in furtis istius, et damnis eorum, a quibus aufererat, versatae esse videantur? Accipite, si vultis, iudices, rem eiusmodi, ut amentiam singularem, ut furorem iam, non cupiditatem eius perspicere possitis. Melitensis Diodorus est, qui apud vos antea testimonium dixit. Is Lilybaei multos iam annos habitat, homo et domi nobilis, et apud eos, quo se contulit, propter virtutem splendidus et graciosus. De hoc Verri dicitur, habere eum perbona toreumata: in his pocula duo quaedam, quae (1) Thericlea nominantur (2), Mentoribus manu, summo artificio facta. Quod iste ubi audivit, sic cupiditate inflammatus est non solum inspicundi, verum etiam auferendi, ut Diodorum ad se vocaret ac posceret. Ille, qui ea non invitus haberet, respondet se Lilybaei non habere; Melitae apud quemquam propinquum suum reliquisse. Tum iste continuo mittit homines certos Melitam: scribit ad quosdam Melitenses, ut ea vasa perquirant: rogat Diodorum, ut ad illum suum propinquum det literas: nihil ei longius videbatur, quam dum illud videret argentum. Diodorus homo frugi ac diligens, qui sua servare vellet, propinquo suo scribit, ut iis, qui a Verre venissent, responderet, illud argentum se paucis illis diebus misisse Lilybaeum. Ipse

(1) Sic dicta ab artifice Thericle, (2) De hoc artifice v. Pim. Hist. de quo Plinius maior et Pausanias. nat. xii.

interea recedit: abesse ab domo paullisper maluit, quam praesens illud optime factum argentum amittere. Quod ubi audivit iste, usque eo est commotus, ut sine ulla dubitatione insanire omnibus ac furere videretur: quia non potuerat argentum eripere, ipse a Diodoro erepta sibi vasa optime facta dicebat: minitari absentem Diodoro; vociferari palam; lacrymas interdum vix tenere. Eriphylam accepimus in fabulis ea cupiditate, ut quum vidisset monile, ut opinor, ex auro et gemmis, pulcritudine eius incensa, salutem viri (1) proderet. Similis istius cupiditas: hoc etiam acrior atque insanior, quod illa cupiebat id quod viderat: huius libidines non solum oculis, sed etiam auribus excitabantur. Conquiri Diodorum tota provincia iubet: ille ex Sicilia iam castra moverat, et vasa collegerat. Homo, ut aliquo modo illum in provinciam revocaret, hanc excogitavit rationem: si haec ratio potius, quam amentia nominanda est. Apponit de suis canibus quemdam, qui dicat, se Diodorum Melitensem rei capitalis reum velle facere. Primo mirum omnibus videri, Diodorum reum, hominem quietissimum, ab omni non modo facinoris, verum etiam minimi errati suspicione remotissimum: deinde esse perspicuum, fieri omnia illa propter argentum. Iste non dubitat iubere nomen deferri; et tum primum opinor istum absentis nomen recepisse. Res clara Sicilia tota, propter caelati argenti cupiditatem reos fieri rerum capitalium; neque solum reos fieri praesentes, sed etiam absentes. Diodorus Romae sordidatus circum patronos atque hospites curare: rem omnibus narrare. Literae mittuntur isti a patre vehementes, ab amicis item, videret, quid ageret, de Diodoro quo progredere: rem claram esse et invidiosam: insanire hominem: perituum hoc uno crimine, nisi cavisset. Iste etiam tum patrem, si non

(1) Amphiarai vatis, quem latentem, ne ad bellum Thebanum iret, quod ibi se perituum ex auguriis noverat, aureo monile corrupta uxor Polynici prodidit.

in parentis, at in hominum numero putabat: ad iudicium nondum se satis instruxerat: primus annus erat provinciae: non ut in Sthenio; iam refertus pecunia. Itaque furor eius paullulum, non pudore, sed metu ac timore repressus est. Condemnare Diodorum non audet: absentem de reis eximit. Diodorus interea praetore isto prope triennium provincia domoque caruit. Ceteri non solum Siculi, sed etiam cives romani hoc statuerant, quoniam iste tantum cupiditate progrediretur, nihil esse, quod quisquam putaret, se, quod isti paullo magis placeret, conservare, aut domi retinere posse. Postea vero, quam intellexerunt, isti virum fortem, quem summe provincia exspectabat, Q. Arrium, non succedere: statuerunt se nihil tam clausum, neque tam reconditum posse habere, quod non istius cupiditati apertissimum promptissimumque esset.

Tum iste ab equite romano splendido et gratioso, Cn. Calidio, cuius filium sciebat senatorem populi romani et iudicem esse, equuleos argenteos nobiles qui Q. Maximi fuerant, aufert. Imprudens huc incidi, iudices: emit enim, non abstulit. Nollem dixisse: iactabit se, et in his equitabit equuleis. Emi: pecuniam solvi. Credo, etiam tabulae proferebantur: est tanti cedo tabulas: dilue sane crimen hoc Calidianum, dum ego tabulas adspicere possim. Verumtamen quid erat, quod Calidius Romae quereretur, se quum tot annos in Sicilia negotiaretur, abs te solo ita esse contentum, ita despectum, ut etiam una cum ceteris Siculis dispoliaretur? Si emeris, quid erat, quod confirmabat, se abs te argentum esse repetituum, si tibi sua voluntate vendiderat? tu porro posses facere, ut Cn. Calidio non redderes? praesertim quum is L. Sisenna, defensore tuo, tam familiariter uteretur, ut cum ceteris familiaribus Sisennae reddidisses? Denique non opinor negaturum esse te, homini honesto, sed non gratiosiori, quam Cn. Calidius est, L. Cordio argentum per Pota-

monem, amicum tuum, reddidisse: qui quidem ceterorum causam apud te difficiliorem fecit. Nam quum te compluribus confirmasses redditurum, posteaquam Cordius pro testimonio dixit, te sibi reddidisse, finem reddendi fecisti: quod intellexisti te, praeda de manibus amissa, testimonium tamen effugere non posse. Cn. Calidio, equiti romano, per omnes alios praetores licuit argentum habere bene factum: licuit posse domesticis copiis, quum magistratum aut aliquem superiorem invitasset, ornare et apparare convivium: multi domi Cn. Calidii cum imperio ac potestate fuerunt: nemo inventus est tam amens, qui illud argentum tam praeclarum ac tam nobile eriperet: nemo tam audax, qui posceret: nemo tam impudens, qui postularet, ut venderet. Superbum est enim, iudices, et non ferendum, dicere praetorem in provincia homini honesto, locupleti, splendido, *vende mihi vasa caelata*. Hoc est enim dicere: non es dignus tu, qui habeas quae tam bene facta sint: meae dignitatis ista sunt. Tu dignior, Verres, quam Calidius? qui, ut non conferam vitam atque existimationem tuam cum illius: neque enim est conferenda; hoc ipsum conferam, quo tu te superiorem fingis: quod H-S LXXX millia divisoribus, ut praetor renuntiarere, dedisti: trecenta accusatori, ne tibi odiosus esset. Ea re contemnis equestrem ordinem, ac despicias? ea re indignum tibi visum est, quidquam, quod tibi placeret, Calidium potius habere, quam te? lactat se iamdudum de Calidio: narrat omnibus, se emisse. Num etiam de L. Papirio, viro primario, locuplete honestoque, equite romano, thuribulum emisti? qui pro testimonio dixit, te quum inspiciendum poposcisses, vulso emblemate remisisse: ut intelligatis, in homine intelligentiam esse, non avaritiam, artificii cupidum, non argenti fuisse. Nec solum in Papirio fuit haec abstinentia: tenuit hoc institutum in thuribulis omnibus, quaecumque in Sicilia fuerunt. Incredibile est autem quam multa et quam praeclara fuerint. Cre-

do tum, quum Sicilia florebat opibus et copiis, magna artificia fuisse in ea insula: nam domus erat ante istum praetorem nulla paullo locupletior, qua in domo haec non essent, etiamsi praeterea nihil esset argenti, patella grandis cum sigillis ac simulacris Deorum, patera, qua mulieres ad res divinas uterentur, thuribulum. Haec autem omnia antiquo opere et summo artificio facta; ut hoc liceret suspicari, fuisse aliquando apud Siculos peraequa proportione cetera: sed quibus multa fortuna ademisset, tamen apud eos remansisse ea, quae religio retinisset. Dixi, iudices, multa fuisse fere apud Siculos omnes: ego idem confirmo, nunc ne unum quidem esse. Quid hoc est? quod monstrum, quod prodigium in provinciam misimus? Nonne vobis id egisse videtur, ut non unius libidinem, non suos oculos, sed omnium cupidissimorum insanias, quum Romam revertisset, expleret? qui simul atque in oppidum quodpiam venerat, immittebantur illi continuo Cibratici canes, qui investigabant et perscrutabantur omnia. Si quod erat grande vas et maius opus inventum, laeti adferebant: si minus eiusmodi quippiam venari potuerant, illa quidem certe pro lepusculis capiebantur; patellae, paterae, thuribula. Hic quos putatis fletus mulierum? quas lamentationes fieri solitas esse in hisce rebus? quae forsitan vobis parvae esse videantur, sed magnum et acerbum dolorem commovent, mulierculis praesertim, quum eripiuntur e manibus ea, quibus ad res divinas uti consuerunt, quae a suis acceperunt, quae in familia semper fuerunt.

Hic nolite expectare, dum ego hoc crimen agam ostiatim, ab Aeschilo Tyndaritano istum pateram abstulisse, a Thrasone item Tyndaritano patellam, a Nymphodoro Agrigentino thuribulum. Quum testes ex Sicilia dabo, quem volet, ille eligat, quem ego interrogem de patellis, pateris, thuribulis: non modo oppidum nullum, domus nulla paullo locupletior expers huius iniuriae reperietur. Qui quum in convivium ve-